

THE DEVELOPMENT OF ACADEMIC DRESS IN LATVIA

AKADĒMISKO TĒRPU ATTĪSTĪBA LATVIJĀ

A. Kalnāja

Atslēgas vārdi: akadēmiskais tērps, talārs, akadēmiskā personāla svētku tērps, studentu svētku tērps.

Ievads

Ģērbšanās tradīcijas Latvijas augstskolās kopš pirmās augstskolas dibināšanas mainījās atbilstoši tobrīd pastāvošai politiskai varai, atšķirībā no Eiropas citu valstu augstskolām, kur akadēmiskais tērps attīstījās pakāpeniski kopš 12. gadsimta. [1]

Pirmā augstākā mācību iestāde pašreizējās Latvijas teritorijā tika izveidota 19. gadsimta vidū un, atbilstoši tā laika prasībām, saucās – Rīgas politehniskā skola jeb Politehnikums (1861. - 1896.). Šajā laikā studenti un akadēmiskais personāls ģērbās tā laika sabiedrības normām atbilstošās ikdienas drēbēs.

Vēlākajos cariskās Krievijas laikos, kad skola bija ieguvusi Rīgas Politehniskā Institūta (RPI) nosaukumu un līdz Pirmajam pasaules karam (1896. - 1915.), akadēmiskais personāls un studenti ģērbās uzvalkos (skat. 1.att.), kas pēc izskata līdzinājās militārām uniformām. [2]

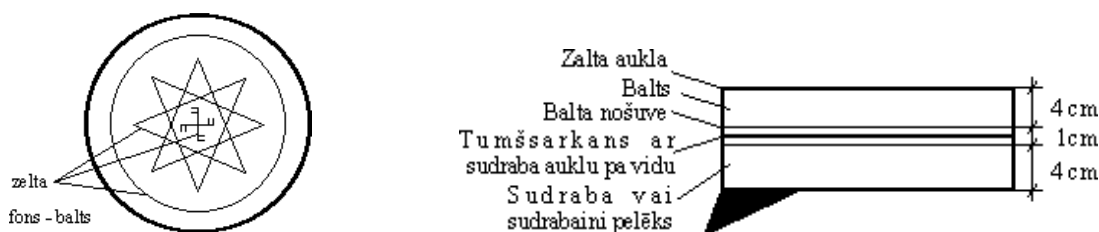
1. att. Tērpi RPI Cariskās Krievijas laikos

1. Pirmo studentu galvassegu ieviešana.

Pirmajā Latvijas brīvvalsts laikā (1918.-1940.) atbilstoši jaunajiem nacionālās pašapziņas ideāliem radās nepieciešamība pēc jaunu uniformu ieviešanas augstskolā. 1921. gada 31. martā Latvijas Augstskolas studentu padome vērsās Latvijas augstskolu organizācijas padomē ar lūgumu ieviest oficiālu galvassegu, „kura izslēdz kā krievisko studentu furašku, tā arī germānisko korporeļu deķeļu nēsāšanu”. [3]

1921. gada 12. aprīlī Latvijas Augstskolas studentu padomes sēdē tika pieņemta rezolūcija ar lūgumu ieviest studentiem jaunu galvassegu atšķirīgu no citām līdz šim valkātām galvassegām, ko tālāk iesniedza Latvijas Augstskolu organizācijas padomei. Taču pret šo ierosinājumu krasi iebilda korporācijas.

Maijā studentu padome iesniedza skici, ko noraidīja. Oktobrī iesniedza otru, mākslinieka Kasparsona galvassegas skici (skat. 2.att.), kurai atbilstoša parauga izgatavošanai līdzekļi tika piešķirti. Ziņas par šo galvassegu valkāšanu nav atrastas.

2. att. Mākslinieka Kasparsona galvassegas skice.

2. Profesoru talāru ieviešana Latvijas Universitātē.

Sakarā ar universitātes 10 gadu jubilejas svinībām 1929. gada 4. maijā Latvijas Universitātes filoloģijas un filozofijas fakultāte griezās pie rektora ar projektu priekšlikumu par mācībspēku talāru ieviešanu. Tomēr ņemot vērā daudzu citu fakultāšu noraidījumu, projekts tika atlikts.

Projektā tika piedāvāts profesoru talāra dizains un fakultātēm atbilstoši talāra apdares krāsu lietojums. Melna zīda talāra priekšpusē un mugurpusē bija iecerētas plecu atdaļas, no kurām drāna lejup krita mīkstās krokās. Talāra priekšpuse aizdarāma ar pogām, V veida kaklē iešūta šallveida apkakle no citas krāsas zīda auduma, bet platās iešūtās piedurknes dūrgalus bija jārotā apdares joslai apkakles auduma krāsā. Dūrgalu apdares un apkakles zīdam bija jābūt fakultātei atbilstošā krāsā: arhitektūras un inženierzinātņu fakultātei – dzeltens (tumšs, gaišs), mehānikas – pelēks, ķīmijas – brūns, lauksaimniecības – gaiši zaļš, medicīnas un veterinārijas – sarkans (gaišs, tumšs), filoloģijas un filozofijas – violets, teoloģijas – melns, tautsaimniecībā – zils. Tomēr ņemot vērā daudzu citu fakultāšu noraidījumu, projekts tika atlikts. [3]

1929. gada 9. jūlijā Latvijas Universitātes apspriedes materiālos par 10 gadu jubilejas svinību norisi bija noteikts, ka universitātes rektoram un prorektoriem, dekāniem, jubilejas komisijai un padomes locekļiem jāierodas svinībās frakās ar ordeņiem, pārejiem – pēc brīvas izvēles – frakās vai melnos svārkos (vizītsvārkos).

1931. gadā Latvijas Universitātes Padome pieņēma un izglītības ministrs apstiprināja Latvijas Universitātes absolventu, doktoru un goda doktoru nozīmes – lielās un mazās. Lielā nozīme bija nēsājama pie frakas, goda svārkiem vai uniformas, mazā – pie ikdienas uzvalka. Abas nozīmes bija darinātas no sudraba un valkājamas krūšu labajā pusē. Doktoru nozīmes bija apzeltītas, un to ozollapu vainagā bija burts „D”.

Pirmās ziņas par talāra ieviešanu atrodamas 1938. gada 11. janvāra Latvijas Universitātes Izdaiļošanas komisijas sēdes protokolā. Sēdes dalībnieki bija skatījuši tērpa skici (skat. 3.att.) un sprieduši par amata tērpu dizainu un valkāšanas noteikumiem. 23. maijā Latvijas Universitātes Dekānu padomes sēdē tika uzklauts rektora ziņojums par talāra un pie tā piederošas galvassegas ieviešanu. Padome pieņēma piedāvāto paraugu kā amata tērpu un kopā ar labotajiem talāra valkāšanas noteikumiem nolēma to iesniegt apstiprināšanai Universitātes padomē.

3.att. Latvijas Universitātes profesoru un vecāko docentu amata tērps.

Tā paša gada 25. maija Universitātes padomes protokols liecina, ka amata tērps un tā valkāšanas noteikumi tika apstiprināti.

Tobrīd pastāvošā Izdaiļošanas komisija ieteica papildus amata tērpi apstiprināt pēc Zviedrijas parauga izstrādātu vakara tērpu – „fraku melnā krāsā, parasta veida, bet ar melna samta apkakli un zeltā izšūtām ozollapām uz tās.” Šis priekšlikums tika noraidīts.

No sarakstes starp Latvijas Universitātes darbinieku un amata tērpa šūšanas organizētāju ir zināms, ka talārs tika šūts Prāgā. Tas bija no viegla tūka auduma ar samta apdari un dabīgā

zīda oderī. Talāra garums bija nedaudz zem ceļgala un to šuva pēc visām vēsturiskā tērpa tradīcijām.

3. Augstskolu pasniedzēju un studentu apģērbs padomju okupācijas laikā.

Padomju varas okupācijas laikā (1940.-1991.) akadēmiskā tērpa valkāšanas tradīcijas Eiropas augstskolu izpratnē netika attīstītas. Mācībspēki un studenti ģērbās sadzīves apģērbā, tikai svinīgos brīžos nedaudz greznāk – vīrieši vilka tumšus uzvalkus ar gaišu kreklu, bet sievietes ģērbās izteiksmīgākās kleitās vai kostīmos, studentes izlaidumos bieži vien vilka baltas kleitas. [1]

Atsevišķu profesiju studenti un pasniedzēji valkāja atbilstošas uniformas vai speciālo apģērbu, piemēram, dzelzceļa darbinieki un topošie jūrnieki gan ikdienā, gan svinību gadījumā vilka uniformas, bet mediķi un ķīmiķi savus baltos halātus valkāja tikai ikdienā.

4. Latvijas Universitātes akadēmiskais tērps.

Līdz ar Trešo nacionālās atmodas laiku sākās jauns posms Latvijas augstskolu vēsturē. 1991. gada 18. septembrī Latvijas Republikas Augstākā Padome apstiprināja Trešo Latvijas Universitātes Satversmi. Ar šo aktu tika atjaunota arī bijusī Latvijas Universitātes atribūtika: karogs, emblēma, himna, rektora amata ķēde, rektora, prorektoru un dekānu amata tērpi.

Saskaņā ar atjaunotajiem LU mācībspēku svētku tērpu nēsāšanas noteikumiem, amata tērpus (skat.4.att.) jānēsā universitātes padomes locekļiem, profesoriem un štata docentiem svinīgās padomes sēdēs, svētku dievkalpojumos, svinīgās audiencēs un aktos pie valsts Prezidenta, kā arī svinīgos aktos ārzemēs pārstāvēt universitāti. Dekāniem jānēsā tērpus svinīgās fakultātes sēdēs un izlaiduma aktos. Atbilstoši noteikumiem cepure ir tērpa neatņemamā sastāvdaļa un noņemama vienīgi dievkalpojuma laikā slēgtā telpā un Valsts himnas atskaņošanas laikā. [4]

4. att. Latvijas Universitātes amata tērpi

Pēc studentu iniciatīvas 90. gadu otrajā pusē tika izstrādāti tērpi LU medicīnas fakultātes studentiem un mācībspēkiem (skat. 5.att.), bet šīs fakultātes dekāna tērpa melnā samta apdare tika aizstāta ar sarkanu. Jaunveidojamo tērpu dizains tika aizgūts no Londonas universitātes.

5.att. Latvijas Universitātes medicīnas fakultātes mācībspēku un absolventu tērpi.

5. Citu Latvijas augstskolu akadēmiskie tērpi.

Latvijas Lauksaimniecības universitātes (LLU) vadības un mācībspēku amata tērpu projektu izstrādāja 1994. gadā (skat.6.att.) astoņu cilvēku komisija, kuru vadītāja rektora palīgs A. Grīnfelds. Tā paša gada 19. jūlijā LLU rektorāta sēdē akceptēja amata tērpu projektu, lietošanas noteikumus un krāsu lietojumu tērpos atbilstoši fakultātei. [5]

Pēc sešiem gadiem Lauksaimniecības fakultātes Studentu pašpārvalde izstrādāja absolventu svētku tērpu projektu, par pamatu ņemot LLU vadības un mācībspēku amata tērpu lietošanas noteikumus un aprakstu, kā arī Biznesa Augstskolas „Turība” tērpa paraugu, ieturot Eiropas augstskolās pastāvošās tradīcijas. 2001. gada 28.februārī LLU Senāts apstiprināja absolventu svētku tērpu aprakstu un lietošanas noteikumus.

6. att. Amata tērpi LLU:

Rīgas Stradiņa universitātē (RSU) amata tērpus (skat. 7.att.) ieviesa 1995. gadā. Tērpu dizainu izstrādāja un šuva Rīgas Mākslas akadēmijas studente Ināra Saunāja. Absolventu svētku tērpus pēc studentu iniciatīvas ieviesa 2002. gadā. Tērpu dizainu izstrādāja un tērpus šuva RSU izsludinātā konkursa uzvarētājs salons „Burda Rīga”. Visi tērpi ir darināti universitātes krāsās, kur sarkans simbolizē dzīvību, balts – cerību, bet melns – nāvi. [1]

7. att. Rīgas Stradiņa universitātes vadības un absolventu svētku tērpi

Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas augstskolas (RSEBAA) studentu un mācībspēku svētku tērpu (skat.8.att.) ieviešanas iniciatore un projekta vadītāja bija universitātes sabiedrisko attiecību menedžere Elita Uzulēna. Akadēmiskie

tērpi tika izstrādāti pēc pasaules augstskolu paraugiem un akceptēti Senātā 2001. gada sākumā.

Talāri un cepures ir darināti no melnas drānas, bet šalles – no sarkanās un zilās drānas, kas ir universitātes krāsās. Maģistri, tāpat kā senāta locekļi, liek šalles, bet bakalauri šalles neliek.

8.att. RSEBAA Senāta locekļu tērps (malās).

Biznesa augstskolas Turība akadēmiskie tērpi darināti 2003. gadā pēc Rietumeiropas augstskolu parauga, un tos velk tikai augstskolas vadība. Studenti izlaiduma ceremonijā liek tikai cepures, bet talārus iecerēts izstrādāt tuvākā nākotnē.

6. Rīgas Tehniskās universitātes akadēmiskie tērpi.

Rīgas Tehniskajā universitātē pirmā struktūra, kas pagājušā gadsimta 90 gadu beigās ieviesa akadēmiskos tērpus, bija Rīgas Biznesa institūts (RBI). Tērpu dizains (skat.9.att.) pilnībā aizgūts no sadarbības augstskolām Amerikas Savienotajās Valstīs un Kanādā.

2004. gadā pēc Materiālu dizaina un tehnoloģijas profesionālā maģistra studiju programmas studentu un direktora profesora S. Kukles ierosinājuma A. Mellenberga maģistra darbā izstrādāja svētku tērpus šīs programmas direktorei un maģistratūras absolventiem (skat. 10.att.).

2006. gada rudenī Inženierekonomikas fakultāte izstrādāja diploma pasniegšanas ceremoniju un pavasarī ieviesa pēc Amerikas augstskolu parauga šūtus akadēmiskos tērpus (skat. 11.att.).

9. Amata tērpi RBI

10. Materiālu dizaina un tehnoloģijas programmas

11. Tērpi Inženierekonomikas fakultātē

absolventu un profesores tērpi

Šī paša gada pavasarī Rektora padome akceptēja TTDI maģistratūras studentes A.Kalnājas projektu RTU rektora, prorektoru un dekānu tērpiem (skat.12.att.).

Atšķirībā no citām Latvijas augstskolām, kurās akadēmiskie tērpi ir pakalpojamumi Lielbritānijas un Amerikas augstskolu tērpiem, izstrādājot RTU tērpus tika nolemts izvairīties no atdarināšanas, jo šādam risinājumam nav ne vēsturiska, ne cita argumentēta pamatojuma.

12.att. RTU vadības tērpi

Kā liecina pētījumi [2], pasaules un Latvijas augstskolās tērpiem ir vienots dizains un apzināts detaļu simbolisms, kas sistematizēts saskaņā ar katras augstskolas individuāliem noteikumiem un darbojas tikai konkrētās augstskolas vai augstskolu grupas ietvaros. Ievērojot šo principu tika izstrādāts projekts ne vien vadības tērpiem, bet arī pārējam RTU akadēmiskajam personālam un studentiem. Skiču projekts tika publicēts RTU avīzē „Jaunais inženieris” 2006. gada jūnija numurā. Lielākā daļa aptaujāto studentu šo tērpu ieviešanu atbalstīja.

Kopsavilkums

Gandrīz visi Latvijas augstskolu akadēmiskie tērpi ir veidoti pēc Lielbritānijas un ASV augstskolu akadēmisko tērpu dizaina parauga un ir tiem ļoti līdzīgi. Izņēmums ir Rīgas Stradiņa universitātes vadības un absolventu svētku tērpi, kā arī Rīgas Tehniskās universitātes nupat izstrādātie vadības tērpi.

Literatūra

1. Augstākās tehniskās izglītības vēsture Latvijā - 1. daļa. - Rīga: RTU, 2002.
2. A. Kalnāja, Maģistra darbs „Akadēmiskā tērpa attīstība” RTU 2006
3. Latvijas Universitātes fonds Nr. 7427, apraksts Nr.6, lieta 215
4. Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7175. f., 1. apr., 24. lieta, 200 lapa, p1346
5. Latvijas Lauksaimniecības universitātes Senāta lēmuma nr. 4 - 14 pielikums

Anna Kalnāja, Mg.sc.ing.
Riga Technical University, Division of Design and Technology of Textile products.
Address: Azenes 14/24, LV1048 Riga, Latvia,
e-mail: annakal@inbox.lv

A. Kalnāja. Akadēmiskā tērpa attīstība Latvijā.

Apskatīti un raksturoti akadēmiskie tērpi Latvijā kopš pirmās Latvijas augstskolas dibināšanas cariskās Krievijas laikos un līdz pat mūsdienām. Dots īss ieskats Rīgas Tehniskās universitātes vadības, personāla un studentu akadēmisko tērpu projektā, kas izstrādāts ņemot vērā pasaules un Latvijas augstskolu akadēmisko tērpu tradīcijas. Parādīti uzvalki kādos Rīgas Politehniskā Institūta studenti ģērbās līdz Pirmajam pasaules karam. Uzrādīti pirmās studentu galvassegas ieviešanas apstākļi un gaita. Aplūkojama šīs galvassegas skice. Darīts zināms pirmā profesoru talāra ieviešanas iemesls, raksturot ieviešanas gaitu, raksturots talāra vizuālais izskats, uzskaitīti nēsāšanas noteikumi un norādīta izgatavošanas vieta. Hronoloģiskā secībā īsi aprakstīta pārējo Latvijas augstskolu akadēmisko tērpu tapšana un vizuālais izskats. Apskatīti visi Rīgas Tehniskajā universitātē pašreiz esošie un akceptētie tērpi.

A. Kalnāja. The Development of Academic Dress in Latvia

The present paper analyses and describes the academic dress in Latvia over a period of time starting with the foundation of the first University in Riga at the time when Latvia was part of tsarist Russia to the present time. There is also a short insight into the design of the academic dress for the administration, academic staff and students of Riga Technical University. It has been designed taking into consideration the traditions of academic dress in Latvia, as well as the world Universities. The paper presents suits worn by the students of Riga Polytechnical Institute before the First World War. It also looks into the history and the process of introducing student headwear. An illustration of such headwear design is displayed. The paper also discusses the reason why first academic gowns for professors were introduced, describes the process of introducing them and their design, as well as introduces the dress code and wearing rules and identifies the manufacturer. The paper gives a brief chronological insight into the history and design of academic dress of other Latvia universities and institutions of higher education. It also looks at all present-day existing garments accepted at Riga Technical University.

A. Калная. Развитие академического костюма в Латвии.

Рассмотрены и характеризованы академические костюмы в Латвийских вузах с времён основания первого высшего учебного учреждения в Латвии. Дано краткое воззрение проекта академического костюма для руководства, персонала и студентов Рижского Технического университета. Проект разработан учитывая всемирные и местные традиции академического костюма. Показаны костюмы в каких студенты одевались в Рижском Политехническом институте до Первой мировой войны. Указаны обстоятельства и ход внедрения первых головных уборов для студентов. Изображён эскиз головного убора. Указана причина и процесс введения профессорского одеяния, характеризован внешний вид, указаны условия пользования и место изготовления. В хронологическом порядке кратко изложена история создания академических костюмов в остальных вузах Латвии и описана внешность.